

Journal of Resistance Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 14, No. 26, Spring/Summer 2022

**Ashura in Contemporary Poetry of Afghanistan: A Case Study of
Qahar Asi**

Meysam Hanifi¹, Qader Hasani Asrar²

Abstract

Ashura, as a great and unique event, has always been in the center of attention of Persian literature poets. All poets, ranging from Kisai Marvazi to the poets of our time, have addressed this event from an angle.

Aside from the individual characteristics, the poet's view of Ashura is subject to his life era in terms of cultural, political, and social conditions. Ashura and its teachings are among the most important issues manifested widely in the contemporary poetry of Afghanistan.

The current paper aims at investigating how Ashura events are reflected in contemporary Afghan poetry; it also deals with the case study of the impact of Ashura concepts on the poetry of Qahar Asi, an Afghan Sunni poet.

The research is a theoretical study whose data was obtained in a library method and was done in a descriptive-analytical way.

Studying the contemporary poetry of Afghanistan with the aim of investigating the effect of Ashura on it, one can find that apart from the lyrical aspect and the emotional layer of the events of Ashura, reflected in the elegies and love towards Imam Hussein (A.S.) and his companions, the epic and didactic layer of the Ashura uprising and concepts such as courage, freedom-seeking and not giving in to abjection are prominent components of resistance poetry of Afghanistan.

Also, analyzing Qahar Asi's poetry, it can be concluded that Asi used Ashura concepts to counter despotism in his time and presented the Ashura uprising as a role model to save Afghanistan.

The political, social and cultural situation in a society is undoubtedly the most important factor in the formation of literary genres in that society.

¹ Assistant Professor of Persian Language and Literature, Ahl al-Bayt International University, ORCID 0000-0003-0109-6166, Email: hanifi@abu.ac.ir

² Master's Degree in Persian Language and Literature, Ahl al-Bayt International University: abdolqader.asrar@gmail.com

Contemporary Afghanistan has always been affected by civil wars and foreign invasion; and fear and threat have always dominated people's lives.

Such a situation naturally leads to the formation of literature of resistance. The poetry movement in such a time moves towards freedom-seeking and anti-tyranny role models; and relying on the people's religious and pure belief, the poets address the redemptive role models and their goals in an effective way. Therefore, the presence and influence of Ashura in the poems of contemporary Afghan poets is very conspicuous.

The impact of the Ashura uprising on the contemporary poetry of Afghanistan is not limited to Shia poets; Sunni poets consider Imam Hussain (A.S.) as a role model for seeking freedom and fighting against oppression and have addressed this event from different viewpoints.

In the meantime, Qahar Asi, one of the great Sunni poets of Afghanistan with a trans-religious perspective, introduces the uprising of Imam Hussein (A.S.) and the Yazidis war against him as two continuing paths. He believes that these two paths have their followers at any place and time and that the same division, depicts the chaotic and critical situation of contemporary Afghanistan.

Asi is a dissident and critical figure in the contemporary poetry of Afghanistan. As a committed poet, he is always dissatisfied with the conditions of his time and many of his concerns are expressed in the form of poems of resistance.

The spirit of such poems of Asi poems is interwoven with the aims and teachings of Ashura. He suffers from the problems of people all over the world, especially in Afghanistan, and introduces Ashura as the savior version of mankind. Thus, it is very important to study the reflection of the aims, teachings, and concepts of the Ashura uprising in his poetry.

Therefore, the perspective of Ashura in the contemporary poetry of Afghanistan is quite different from that of poets such as: Kisai Marvazi, Sanai, Nasir Khusraw, Abdul-Qādir Bedil and Mohtasham. This viewpoint may even be different than the perspective of contemporary non-Afghan poets.

Contemporary Afghanistan has always been involved in devastating civil wars and foreign invasions, which has pushed poets to focus on the epic aspect of the Ashura uprising and the concepts of anti-suppression, freedom seeking, and avoiding abjection more than the tragic aspects of it.

Among contemporary poets, Asi – who is known as the Poet of Freedom – wishes to see his people and land free and to achieve this dream, he chooses Imam Hussain (A.S.) a role model. Towards the end of his life, Afghanistan's civil wars started, which also brought about religious tensions.

Despite being a Sunni, Asi introduces the messages and goals of Ashura as the way to freedom and getting out of the existing situation of his time. In other words, Asi has used Ashura for to awaken his society.

In this article, first, the impact of Ashura on contemporary Afghan poetry has been studied and numerous examples have been provided, and then, Asi's poetry has been analyzed with regards to Ashura uprising (goals, messages, role models, etc.)

References

- Asi, Q. (2009). *Collection of Asi's Poem* (N. Rahimi, Rev.). Kabul: Khayyam.
- Asi, Qahir. (2012). *Collection of Asi's Poem* (A. Marouf Kabiri, Rev.). Mashhad: Badakhshan.
- Balkhi, E. (2018). *Divan*. Sh. Akbarzadeh (Ed.). Kabul: Andisheh Foundation.
- Balkhi, M. (2016). Ashura from Martyr Balkhi's view. *Shefa Quarterly*, 9 & 10, 31-33.
- Barvar, N. (2019). *Borders are no longer the basis of our distance*. Kabul: Afghanistan Pen Association.
- Daneshyar, R. (2016). *Water and Song*. Kabul: Saeed
- Hosseini, M. (2008). *Freedom leader*. Qom: Al Mohammad Universal Village.
- Hosseini, S. (2012). *A kiss on the throat of Ney*. Kabul: Akbar Publication.
- Hosseinzadeh, Z. (2003). *A letter from Laleh Kuhi*. Tehran: Erfan.
- Karami, M., & Arian, N. (2015). An analysis of resistance aspects in Qahir Asi's poems. *Journal of Resistance Literature*, 12, 241-260.
- Motahari, M. (2012). *Husseini Epic*. Tehran: Sadra.
- Mousavi Chakavak, A. (2014). *Ashura in Persian Poetry*. Kabul: Iqbal Nur Mahtab Publications.
- Mousavi, J. (2011). Ahl al-Bayt in Ayesha Durrani Poems. *Neyestan Journal*, 3, pp 13-28
- Shamisa, S. (n.d.). *Literary Genres*. Tehran: Mithra Publications.
- Tabesh, Q. (2011). *The bleeding heart of a pomegranate*. Kabul: Sobh-e Omid.
- Toghyani, E., & Zahir Fayez, M. (n.d.). Freedom in Qahar Asi poems. *Journal of Resistance Literature*, 19, 159-176.

نشریه ادبیات پایداری

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال چهاردهم، شماره بیست و ششم، بهار و تابستان ۱۴۰۱

عاشورا در شعر معاصر افغانستان (مطالعه موردی: عبدالقهار عاصی)

میشم حنیفی^۱

قادر حسنی اسرار^۲

چکیده

عاشورا به عنوان یک واقعه بزرگ و بی نظیر، همواره در ادبیات فارسی مطرح نظر شاعران بوده است. از شاعرانی چون کسایی مروزی تا شاعران روزگار ما، هر کس از زاویه و منظری به این واقعه پرداخته است. نگاه هر شاعر به عاشورا، گذشته از خصوصیات فردی شاعر، تابع دوره زندگی او از حیث اوضاع فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است. قیام عاشورا و آموزه های آن از مهم ترین موضوعاتی است که به طور گسترده در شعر معاصر افغانستان تبلور یافته است. این پژوهش درصدد بررسی چگونگی بازتاب واقعه عاشورا در شعر معاصر افغانستان است و پس از آن به مطالعه موردی تأثیر مفاهیم عاشورایی بر شعر عبدالقهار عاصی - از شاعران اهل سنت افغانستان - می پردازد. پژوهش پیش رو، مطالعه ای نظری است؛ داده های آن به روش کتابخانه ای به دست آمده و با شیوه توصیفی - تحلیلی به انجام رسیده است. از مطالعه شعر معاصر افغانستان با هدف بررسی تأثیر عاشورا بر آن به دست می آید که گذشته از جنبه غنایی و لایه احساسی وقایع عاشورا که در مرثیه سرایی و عشق ورزی نسبت به ساحت مقدس امام حسین (ع) و یاران ایشان بازتاب می یابد، لایه حماسی و تعلیمی قیام عاشورا و مفاهیمی چون شجاعت، آزادی خواهی و تن ندادن به ذلت، از مؤلفه های برجسته شعر مقاومت افغانستان است؛ همچنین از بررسی شعر عبدالقهار عاصی می توان نتیجه گرفت که عاصی از مفاهیم عاشورایی برای استبدادستیزی در زمانه خود سود جسته است و قیام عاشورا را الگویی نجات بخش برای افغانستان معرفی کرده است.

^۱ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بین المللی اهل بیت علیهم السلام. (نویسنده مسئول: hanifi@abu.ac.ir)

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بین المللی اهل بیت علیهم السلام:

abdolqader.asrar@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰-۱۲-۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰-۱۰-۰۸

واژه‌های کلیدی: ادبیات پایداری، عاشورا، شعر معاصر افغانستان، عبدالقهار عاصی، شاعران اهل

سنت

۱- مقدمه

اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه، بی‌شک مهم‌ترین عامل شکل‌گیری انواع ادبی در آن جامعه است. افغانستان معاصر، همواره تحت تأثیر جنگ‌های داخلی و تجاوز بیگانگان قرار داشته و فضای ترس و تهدید همواره بر زندگی مردم حاکم بوده است. چنین اوضاعی طبیعتاً زمینه‌های شکل‌گیری ادبیات پایداری را به دنبال دارد. جریان شعری در این دوره برای تبیین هدف آزادی‌خواهی و مبارزه با ظلم، به سوی الگوهای آزادی‌خواه و ظلم‌ستیز سوق می‌یابد و شاعران، با تکیه بر باورهای دینی و اعتقادات خالص مردم به الگوهای نجات‌بخش دینی و بیان اهداف آنان به شیوه‌های مؤثر می‌پردازند؛ به این دلیل، حضور و نفوذ عاشورا در اشعار شاعران معاصر افغانستان بسیار پررنگ است؛ زیرا مهم‌ترین آموزه این واقعه، ظلم‌ستیزی و تن‌دادن به ذلت و نپذیرفتن باطل است.

تأثیر قیام عاشورا بر شعر معاصر افغانستان محدود به شاعران شیعی نیست و شاعران اهل تسنن نیز با نگاهی فراگیر، امام حسین^(ع) را الگوی آزادی‌خواهی و مبارزه با ظلم می‌دانند و از زوایای مختلف به این واقعه پرداخته‌اند. در این میان، عبدالقهار عاصی از شاعران بزرگ اهل تسنن افغانستان با نگاهی فرامذهبی، قیام امام حسین^(ع) و صف‌بندی یزیدیان در مقابل ایشان را دو راه پایان‌نیافته معرفی می‌کند و بر این باور است که این دو راه در هر زمان و هر مکان رهروان خود را دارد و با این مرزبندی، اوضاع نابسامان و بحرانی افغانستان معاصر را ارزیابی می‌کند.

۱-۱- بیان مسئله

عاشورا به‌عنوان یک واقعه بزرگ و بی‌نظیر، همواره در ادبیات فارسی مطمح نظر شاعران بوده است. از شاعرانی چون کسایی مروزی تا شاعران روزگار ما، هر کس از زاویه و منظری به این واقعه پرداخته است. نگاه هر شاعر به عاشورا گذشته از خصوصیات فردی شاعر، تابع دوره زندگی شاعر از حیث اوضاع فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است؛ از این رو، زاویه نگاه به عاشورا در شعر معاصر افغانستان با منظری که شاعران کهن، چون کسایی، سنایی، ناصر خسرو، بیدل و محتشم بدان نگریسته‌اند، عمدتاً متفاوت است. این زاویه دید حتی ممکن است با نگاه شاعران معاصر غیرافغانستانی نیز متفاوت باشد.

افغانستان معاصر همواره درگیر جنگ‌های ویران‌کننده داخلی و خارجی بوده است. شاعران در چنین اوضاعی به جنبه حماسی قیام عاشورا و مفاهیم ظلم‌ستیزی، آزادی خواهی و ذلت‌گریزی بیش از جنبه‌های تراژدی واقعه می‌پردازند. از میان شاعران این دوره، عبدالقهار عاصی - که به نام شاعر آزادی شناخته می‌شود - سخت آرزو دارد که مردم و سرزمینش را آزاد ببیند و برای رسیدن به این آرزو، امام حسین^(ع) را الگوی آزادی خواهی قرار می‌دهد. در اواخر زندگی این شاعر، جنگ‌های داخلی در افغانستان شروع می‌شود که تنش‌های مذهبی را نیز در پی داشته است. عاصی با وجود اینکه سنی مذهب است، بهره‌گیری از پیام‌ها و اهداف عاشورا را راه رسیدن به آزادی و برون‌رفت از وضع موجود زمان خود معرفی می‌کند؛ به دیگر بیان، عاصی از عاشورا برای بیداری جامعه خود سود جسته است. در این مقاله، ابتدا تأثیرپذیری شعر معاصر افغانستان از عاشورا با ذکر نمونه‌هایی چند بررسی شده و سپس، شعر عاصی از منظر قیام عاشورا (اهداف، پیام‌ها، الگوپذیری و غیره) واکاوی شده است.

۱-۲- پیشینه پژوهش

بررسی نگارندگان نشان می‌دهد که تا کنون، پژوهش مستقلی که «عاشورا» را در شعر عبدالقهار عاصی بررسی کرده باشد، انجام نشده است و این پژوهش، اثر تازه‌ای در این زمینه است؛ البته پژوهش‌هایی در مورد شعر پایداری عاصی انجام شده؛ اما به‌طور خاص، اشاره‌ای به مفاهیم عاشورایی نشده و تحلیل آنها صورت نپذیرفته است؛ همچنین در سال‌های اخیر مجموعه‌هایی از اشعار عاشورایی شاعران معاصر افغانستان با هدف گردآوری این اشعار به چاپ رسیده است. در زیر به این پژوهش‌ها و مجموعه‌ها اشاره می‌شود:

- قنبرعلی تابش در کتاب «مشرق گل‌های فروزان»، مجموعه‌ای از اشعار عاشورایی شاعران معاصر افغانستان را جمع‌آوری کرده است.

- سیدسکندر حسینی در کتاب «بوسه بر گلوی نی» که در سال ۱۳۹۱ چاپ شده است، نمونه‌هایی از شعر عاشورایی ۳۵ شاعر معاصر افغانستان را جمع‌آوری کرده که بیشتر درونمایه مرثیه دارد.

- سیدمحمد حسینی، مجموعه اشعار عاشورایی سیداسماعیل بلخی را با عنوان «رهبر آزادی» گردآوری کرده و در سال ۱۳۸۷ به چاپ رسانده است.

- سیدعلی موسوی چکاوک در کتاب «عاشورا در شعر فارسی» کلی و گذرا به بازتاب عاشورا در شعر معاصر افغانستان اشاره کرده و نمونه‌هایی از اشعار عاشورایی قهار عاصی را در کتاب خود گنجانده است. چکاوک فقط به ذکر نمونه بسنده کرده و تحلیلی از سروده‌های عاشورایی عاصی به دست نداده است.

- اسحاق طباطبایی و محمد ظاهر فایز، اشعار پایداری قهار عاصی را در مقاله «تبلور آزادی در اشعار عاصی» بررسی کرده‌اند که در نشریه ادبیات پایداری دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه باهنر در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است.

- محمد حسین کرمی و نصیراحمد آرین فقیری در مقاله «بررسی و تحلیل جلوه‌های مقاومت و پایداری در شعر قهار عاصی»، گونه‌های مقاومت را در اشعار عاصی بررسی کرده‌اند. همان‌طور که ذکر شد، در هیچ‌یک از این آثار، اشعار عاشورایی عاصی به‌طور خاص تحلیل نشده‌اند.

۱-۳- ضرورت پژوهش

عاصی چهره‌ای معترض و منتقد در شعر معاصر افغانستان است. او به‌عنوان یک شاعر متعهد، همواره از وضع موجود زمان خود ناراضی است و بسیاری از دغدغه‌های او در قالب اشعار پایداری نمایان می‌شود. روح و جانمایه این دسته از اشعار عاصی با اهداف و آموزه‌های عاشورا پیوند می‌خورد. او از مشکلات تمام انسان‌ها در سراسر دنیا، به‌ویژه افغانستان سخت رنج می‌برد و عاشورا را نسخه نجات‌بخش انسان معرفی می‌کند؛ به این دلیل، بررسی بازتاب اهداف، آموزه‌ها و مفاهیم قیام عاشورا در شعر عاصی بسیار مهم و ضروری است.

۱-۴- عاصی کیست؟

عبدالقهار عاصی در سال ۱۳۳۵ ه. ش در روستای ولیمه از توابع ولایت پنجشیر افغانستان به دنیا آمد. تحصیل در مدرسه را در زادگاه خود آغاز کرد و در کابل به اتمام رسانید. تحصیلات دانشگاهی عاصی تا مرحله کارشناسی در رشته نباتی زراعت در دانشگاه کابل به انجام رسید. جرقه شعر از دوره مدرسه به سراغ عاصی آمد و اولین سروده‌اش مربوط به همین دوره است. دوران زندگی عاصی مصادف است با دگرگونی‌های وسیع سیاسی و اجتماعی در افغانستان. جنگ‌های داخلی و تجاوز بیگانگان و ظلم و تعدی به مردم مظلوم افغانستان، میل به مبارزه را در

عاصی پروراند و از او شاعری آزادی خواه ساخت؛ البته افق دید آزادی خواهی عاصی به افغانستان محدود نشد. وی در دفاع از انسان مسلمان مظلوم در الجزایر و بوسنی و در خطاب به پیامبر اسلام^(ص) چنین می سراید:

های پیغمبر! های پیغمبر! قد بر افراز و امتت بنگر
بوسنی در زخم می زند پهلو ز الجزایر غم می کند سوسو
(عاصی، ۱۳۹۲: ۶۴۳)

عاصی، اولین مجموعه شعری خود را در سال ۱۳۶۸ آماده کرد؛ اما آن را چاپ نکرد. پس از آن، شش مجموعه شعری خود را به این ترتیب به چاپ سپرد: «مقامه گل سوری»، «لالایی برای ملیمه»، «دیوان عاشقانه باغ»، «غزل من و غم من»، «تنها، ولی همیشه» و «از جزیره خون»؛ همچنین مجموعه دیگری به نام «از آتش، از بریشم» را برای چاپ آماده کرد؛ اما این مجموعه یک سال پس از مرگ وی با واپسین مجموعه شعر او «سال خون، سال شهادت» به چاپ رسید. اثر منظوری نیز به نام «آغاز یک پایان» از عاصی به چاپ رسیده است.

مجموعه آثار شعری عاصی در سال ۱۳۸۵ در افغانستان با نام «کلیات اشعار قهار عاصی» به وسیله نیلاب رحیمی تدوین و منتشر شد که با وجود ارزشمندی، کم و کاستی هایی نظیر اشتباه های تایپی و تقدیم و تأخیر در بعضی مصراع ها دارد (عاصی، ۱۳۹۱: مقدمه). مجموعه دیگری از اشعار عاصی به نام «کلیات قهار عاصی» به کوشش احمد معروف کبیری تدوین، مقابله و تصحیح شده و در سال ۱۳۹۲ به وسیله انتشارات بدخشان در مشهد به چاپ رسیده است. با وجود دقت بیشتر این تصحیح، بعضی از اشعار عاصی از این مجموعه فوت شده است. در موضوع مرتبط با این مقاله، بعضی از اشعار عاشورایی عاصی در تصحیح کبیری نیامده است. در پژوهش حاضر، در این موارد از تصحیح نیلاب رحیمی استفاده شده است.

۲- بحث

۲-۱- شعر عاشورایی چیست؟

در بحث انواع ادبی، طبقه بندی فقط بر اساس ساختار و شکل صورت اثر نیست؛ بلکه در کنار برجسته کردن ساختمان، مختصات درونی اثر و نیز، تبیین وجوه افتراق و اشتراک آن در مقام

مقایسه مهم است. اینکه ارسطو شعر را در سه نوع (حماسه، ادبیات غنایی و درام) محدود می‌کند، بر همین پایه استوار است؛ چون به نظر او خصوصیت «حماسه» آن است که با وضوح و روشنی، داستانی را بیان کند. خاصیت «غنا» آمیختگی با شور و هیجان است و «درام» بازتاب کار شخصی و فردی است. انواع ادبی و کاریست نظریه‌ها در این زمینه، با گذشت هر روز، پررنگ‌تر و البته پیچیده‌تر می‌شود. تاکنون مرزبندی مشخصی که بتواند معین‌کننده هر یک از انواع ادبی باشد، مطرح نشده و به سادگی نمی‌توان با برشمردن چند ویژگی، این انواع را از هم معجزا کرد. طبقه‌بندی امروز انواع ادبی از لحاظ محتوا به گونه‌ای متأثر از دسته‌بندی ارسطوست. در کنار طبقه‌بندی ارسطو، امروزه چند نوع دیگر، چون ادبیات آموزشی، ادبیات عامیانه، داستان و داستان کوتاه اضافه شده‌است که هر کدام به چند شعبه دیگر تقسیم می‌شوند (شمیسا، ۱۳۹۴: ۴۰-۴۱).

از منظر انواع ادبی، شعر عاشورایی قابلیت تبیین در چند نوع را دارد، بدون اینکه اصراری بر تطبیق کامل این شعر با جزئیات آن نوع ادبی وجود داشته باشد. روایت داستانی خارق‌العاده که تنها با ایمان خارق‌العاده امام حسین^(ع) و یارانش قابل توضیح است، آن را به ادبیات حماسی نزدیک می‌کند. قهرمان این حماسه با روحیه ظلم‌ستیز در مقابل دشمنانش ایستاده است و سر تسلیم و ذلت‌پذیری ندارد. عواطف و احساسات سرشار که از این واقعه غم‌بار سیلان می‌کند، آن را به سوی ادبیات غنایی می‌کشاند و وجوه درام واقعه در نمایش‌هایی چون تعزیه بازتاب می‌یابد. از سویی دیگر، شعر عاشورایی در میان اشعار مذهبی دسته‌بندی می‌شود. حقیقت این است با اینکه این دسته‌بندی نادرست نیست؛ اما جامعیت ندارد. مفاهیم والایی که در عاشورا وجود دارد، آموزه‌هایی برای انسان در طول تاریخ دارد و به مذهبی خاص منحصر نیست؛ از این رو، همه آزادی‌خواهان در مقابل عظمت عاشورا سر تعظیم فرود می‌آورند. در ادبیات فارسی، شاعران سنی‌مذهب نیز، قیام عاشورا را الگوی رهایی‌بخش انسان می‌دانند.

۲-۲- مؤلفه‌های ادبیات عاشورایی در شعر معاصر افغانستان

توجه به عاشورا و آموزه‌های آن در ادبیات معاصر افغانستان رشد چشمگیری داشته‌است. دلیل عمده آن را می‌توان در اوضاع نابسامان آن کشور و لزوم مراجعه به الگویی آزادی‌بخش جست‌وجو کرد؛ البته توجه به عاشورا در لایه غنایی و مرثیه‌سرایی همچنان مورد توجه شاعران

است؛ همچنین برجسته‌سازی مفاهیم و آموزه‌های معرفتی عاشورا همواره مطمح نظر شاعران بوده‌است. بازتاب عاشورا در شعر معاصر افغانستان را می‌توان در لایه‌های مختلف دید:

۲-۲-۱- لایه غنایی

«ادبیات غنایی در اصل اشعاری است که احساسات و عواطف شخصی را مطرح کند» (شمیسا، ۱۳۹۴: ۱۲۷)؛ اما همین بیان احساسات شخصی می‌تواند کارکردی اجتماعی بیابد و گذشته از برانگیختن عواطف مخاطب، مفاهیمی را به او القا کند. در شعر عاشورایی از دیرباز، وجه رثا و توجه به بزرگی مصیبت واقعه همواره مطرح بوده‌است و شعر معاصر افغانستان نیز، از این موضوع مستثنا نیست. در کنار این جنبه، تصویرسازی‌های خیال‌انگیز و تابلوهای زیبا از مفاهیم والای انسانی مطرح در این قیام به تأسی از کلام والای حضرت زینب^(س) دیده می‌شود که فرمود: «مارأیت الا جمیلاً».

دریغا خاک صحرا ماندم ای اشک! چنین در جشن خون واماندم ای اشک!
چنان خورشیدمان بر نیزه چرخید که شوقش را تماشا ماندم ای اشک!
(حسین‌زاده، ۱۳۸۲: ۱۹۶)

در قالب این تابلوهای زیبا مفاهیم والا نیز بیان شود:

دستی در آب کاشت که یک ساقه نور بود تا آب را پر از ید بیضا کند حسین
(تابش، ۱۳۹۰: ۷۰)

«من اگر نقاش بودم / کربلا را می‌کشیدم / کهکشانی از شقایق‌های پرپر / و طوفانی ز خون و اشک / و معراجی ز پرواز و ز اقیانوس» (موسوی چکاوک، ۱۳۹۴: ۳۴۵).

برای اختصار به ذکر نمونه‌هایی از اشعار در سه عنوان «عشق‌ورزی»، «وفاداری» و «مرثیه» بسنده می‌شود.

۲-۲-۱- عشق‌ورزی

تجلی عاشورا در شعر معاصر افغانستان از دید زیبانگری، بر محوریت عشق امام حسین^(ع) استوار است. در سروده‌های عاشورایی، شاعر را عاشق امام می‌بینیم:

دویده‌ام عطش‌م را به جستجوی شما کشیده‌ام جسد‌م را کنار جوی شما
چقدر چشم به راهم، چقدر منتظرم درست مثل شهیدان در آرزوی شما

نگو که عشق مرا عاق کرده، می‌میرم مرا چه جاذبه‌ای می‌کشاند به سوی شما

(حسینی، ۱۳۹۱: ۲۹)

شاعر تنها در مقام بیان واقعه نیست؛ بلکه به نحوی در گیر و دخیل در صحنه است. عشق، روح او را تا کناره‌های فرات و قتلگاه می‌برد. در سروده‌های زیادی این گره‌خوردگی با حادثه را می‌بینیم:

گره خورده‌ام بر عبای مینت چنان زخم با کربلای مینت

(بلخی، ۱۳۸۹: ۲۱)

بازتاب عشق به یاران امام نیز، با تصویرسازی‌هایی چنین برجسته همراه است:

من کیستم؟ ابوالفضل خورشید می‌سراید شعر شکوه‌مند و در خون شناورت را

(همان: ۲۳)

در وادی عاشقی جنون گل کردند در ظهر عطش‌گداز خون گل کردند

طف آیین‌گردان قیامت گردید هفتاد و دو آفتاب چـون گل کردند

(همان: ۲۴)

روح‌الله دانشیار از شاعران جوان افغانستان، عشق را در کربلا چنین ترسیم می‌کند و خود را دانش‌آموز این مکتب عشق می‌شمارد:

«... و آری عشق را دیدم / به بزم پرحنای کربلا / بر چهره اصغر / و آه گرم چند مادر / که با خون عزیزان / یا خدا و / یا خدا می‌گفتند / و آری عشق را دیدم / که محراب عبور راه فرزندان آدم بود / همین است عشق / هر که / عشق آموزد / و عشق آموز چون: / فرزندان زهرا / صد مبارک‌باد!» (دانشیار، ۱۳۹۵: ۸۱).

۲-۱-۲-۲ وفاداری

وفاداری از مهم‌ترین مفاهیمی است که در اشعار غنایی عاشورایی بارها بازتاب یافته و جلوه‌های بلند وفاداری در آن به تصویر کشیده شده‌است.

قنبرعلی تابش، وفاداری حضرت عباس^(ع) را در زمانی که آن حضرت خودش را به آب رسانید و چشمانش به آب افتاد، در مواجهه دو نیروی عقل و عشق به تصویر می‌کشد و در فرجام کار، عقل مغلوب را در مقابل عشق غالب حیرت‌زده معرفی می‌کند:

عقل مات شد چو دید با تمام تش-نگی ساقیانه لب نزد بر آب و ریخت بر زمین

(تابش، ۱۳۹۰: ۹۵)

تابش، عشق و وفاداری پرچمدار امام را «شور» و «حال» می‌نامد که نشانه‌های آن جدا شدن

دست چپ و راست است:

گفت شور و حال بوده عشق ما خیال نه از خودش نشانه کاشت، در یسار و در یمین

(همان: ۹۵)

۲-۲-۱-۳- مرثیه

فرهنگ مرثیه‌سرایی سابقه‌ای به درازنای تاریخ دارد و در اسلام نیز از بدو ظهور، هم در دوران شخص پیامبر اسلام^(ص) و هم بعد از آن تا به امروز امری رایج بوده است. «مدیحه و مرثیه‌سرایی بین اعراب از دیرباز مطرح بوده است و قبایل عرب برای فخرفروشی و ثبت و ضبط افتخارات قومی - قبیله‌ای و نژادی به بیان حزن و اندوه خود در مرگ عزیزان و بزرگانشان، با دعوت از شعرا به این امر اقدام می‌کردند؛ پس از ظهور اسلام این آداب و رسوم نادیده گرفته نشد؛ بلکه به سمت و سوی درست سوق داده شد» (حسینی، ۱۳۸۷: ۲۰).

در افغانستان نیز از زمانه‌های دور، سرایش مرثیه و مرثیه‌خوانی در سخت‌ترین شرایط و بعضی اوقات مخفی از چشم دولت، تعقیب شده است. عایشه درانی، از شاعران مشهور مرثیه‌سرا در تاریخ ادبیات افغانستان است که در مورد حادثه عاشورا و شهادت امام حسین^(ع) و خانواده و همراهان آن امام، مرثیه‌سرایی کرده است. او سنی‌مذهب و پیرو مذهب حنفی است که به تصوف به شیوه قادریه گرایش دارد (موسوی، ۱۳۹۰: ۳-۶)؛ با وجود این، مصیبت عظیم کربلا جان او را سوخته است و در کنار مدح اهل بیت^(ع) به این واقعه بارها اشاره می‌کند:

جانم فدای جمله شهیدان کربلا بر حالشان زمین و زمان گریه می‌کند

(درانی، ۱۳۸۶: ۱۵۴)

در انتظار وصل، دو چشمم، چهار شد بحر عطا و مخزن در عدن کجاست

سوز و گداز سینه خیرالنساء چه شد گل‌دسته‌های عرش، حسین و حسن کجاست

اولاد مصطفی و شهیدان کربلا شاه شهید و قاسم خونین کفن کجاست

(درانی، ۱۳۸۶: ۱۰۶)

۲-۲-۲- لایه حماسی

حماسه از مهم‌ترین و برجسته‌ترین انواع ادبی است که بخش مهمی از ادبیات فارسی را از دیرباز به خود اختصاص داده است. گذشته از نوع خاص ادبیات حماسی، بعضی از سرگذشت‌ها و حادثه‌ها نیز می‌توانند حماسی باشند. شخصیت‌ها نیز می‌توانند روحیه‌های حماسی داشته باشند. امام حسین^(ع) یک شخصیت حماسی و عاشورا یک واقعه حماسی است؛ اما فراتر از مرزبندی‌های قومی و نژادی؛ به همین دلیل است که شهید مطهری، آن را «حماسه مقدس» لقب می‌دهد (مطهری، ۱۳۹۰: ۱۶)؛ حماسه‌ای که در دل خود، درس‌های مهمی برای انسان در طول تاریخ دارد.

یکی از ویژگی‌های مهم شعر معاصر عاشورایی افغانستان، تأکید بر جنبه‌های حماسی واقعه عاشورا است. شیوه مرثیه‌سرایی و غمناهنگاری، در دوره جدید تا حدود زیادی جایش را به سرایش در مورد ابعاد دیگری از این نهضت، از جمله بعد حماسی داده است. در این قیام عناصر متعددی وجود دارد که نمی‌توان با تکیه بر یکی از این عناصر از دیگر مفاهیم چشم پوشید.

تأسیس کربلا نه فقط بهر ماتم است دانش‌سرای و مکتب اولاد آدم است
از خیمه‌گاه سوخته تا ساحل فرات تعلیم‌گاه رهبر خلق دو عالم است
(بلخی، ۱۳۹۷: ۹۱)

سید اسماعیل بلخی جنبه حماسی عاشورا با طلایه‌داری رهبری خبیر برجسته می‌کند و در پی تشویق جامعه‌اش به الگوپذیری از امام حسین^(ع) است:

حسین تشنه لب ای رهنما و هادی ملت! بنای مکتبیت بر مقصد آزادی ملت
به زیر بار استبداد یک ساعت نمی‌ماند اگر پند تو باشد تا قیامت یادی ملت
ز خون محکم نمی‌کردی اگر حصن شریعت را یزید سفله بر سر داشتی بر بادی ملت
عدم می‌خواست تا بر روح هستی چشم‌زخم آرد شکیب زینبت شد لنگر فولادی ملت
(همان: ۱۲۴-۱۲۵)

حسین^(ع) تشنه آب نیست و به خاطر بی‌آبی پیش دشمن التماس نمی‌کند؛ بلکه تشنه انسانیت

است:

ای دل! چرا غمنامه یاران سرودی لب تشنگان تا مقصد دریا رسیدند
(حسینی، ۱۳۹۱: ۱۱۸)

۲-۲-۳- لایه تعلیمی

آموزه‌های قیام عاشورا به طور گسترده در شعر معاصر بازتاب یافته است. از میان این مفاهیم، آزادی خواهی که برجستگی خاصی در اشعار دارد، بررسی شده است. مقوله آزادی در شعر معاصر افغانستان، بیشتر رنگ و بوی انقلابی دارد که از اندیشه استقلال‌طلبی و برون‌راندن متجاوزان از کشور ناشی می‌شود؛ بنابراین، شاعران زیادی چون واصف باختری، کاظم کاظمی، خلیل‌الله خلیلی، ابوطالب مظفری، قنبرعلی تابش و ... را می‌توان نام برد که سروده‌های آنان بیشتر مبین برون‌راندن نیروهای متجاوز چون ارتش سرخ شوروی است (طغیانی و فایز، ۱۳۹۷: ۱۵۹-۱۶۰). الگوی الهام‌بخش برای بسیاری از شاعران قیام عاشورا است که در آن مفهوم آزادی خواهی و تن‌دادن به ذلت در بالاترین سطح مطرح است. تبیین مفهوم آزادی در عاشورا در شعر سید اسماعیل بلخی بسامد بالایی دارد:

باز کردی به جهان مـکتب آزادی نـو جنبش عشق به خشک و به تر انداخته‌ای
(بلخی، ۱۳۹۷: ۳۵)

اکبر دم جان‌دادن، گفتا به پدر خوش باش سیراب شدم، مستم، از ساغر آزادی
شه بر سر دو شش برد تا محفل حق؛ یعنی اصغر تو بگو تکبیر، در منبر آزادی
(همان: ۱۳۰)

از دیدگاه شهید بلخی، امام حسین^(ع) یک انسان مجبور نیست که از راه ناگزیری دست به قیام زده باشد؛ بلکه در کمال میل و آزادی به دفاع از ارزش‌ها و مقدسات برخاسته است و در نهایت، خون او رگ استبداد را خواهد برید:

در دشت عراق آمد چون رهبر آزادی آزاد توان بردن ره در بر آزادی
با رمز تبسم فاش می‌گفت به هر گامی امضای من از خون است در دفتر آزادی
زور است گلوی من از خنجرت ای گردون! برم رگ استبداد با خنجر آزادی
(همان: ۱۳۰)

۲-۳- عاشورا در سروده‌های شاعران اهل تسنن افغانستان

تأثیر قیام عاشورا بر شعر معاصر افغانستان به شاعران شیعی منحصر نمی‌شود و شاعران اهل تسنن نیز از این جریان متأثر شده‌اند. گذشته از ذکر مصائب و مرثیه‌سرایی که نمونه‌ای از آن در شعر عایشه درانی ذکر شد، شاعران افغانستان از هر مذهبی با نگاهی فراگیر، امام حسین (ع) را الگوی آزادی‌خواهی و مبارزه با ظلم می‌دانند و از این جهت، نفوذ فرهنگ عاشورایی در حوزه شعر پایداری این کشور-که مهم‌ترین شاخصه شعر معاصر افغانستان به‌شمار می‌رود- چشمگیر است.

گذشته از عایشه درانی و عبدالقهار عاصی - که در بخش بعد تأثیر عاشورا بر شعر او بررسی می‌شود- نجیب بارور یکی دیگر از شاعران سنی‌مذهب است که از آموزه‌های عاشورا برای بیداری جامعه‌اش سود می‌جوید. این شاعر همواره می‌کوشد تا بر بنیاد آموزه‌های دینی، روحیه پایداری ملی را تقویت کند. وی در این راه از پیشوایان دینی، به‌ویژه امام حسین (ع) متأثر است:

با سنگ زور، زانوی ما خم نمی‌شود
 یک ذره از شهامت ما کم نمی‌شود
 حتی اگر به بند کشی دست و پای او
 هم خون مرتضی، سگ ملجم نمی‌شود
 (بارور، ۱۳۹۸: ۱۳)

تو از تبار ابومسلم، ابن‌سینایی
 حسین من دگر از حیلۀ یزید مترس
 تو برده نیستی و بردگی شعار تو نیست
 تو را خدای من آزاد آفرید، مترس
 (همان: ۲۸)

۲-۴- بازتاب عاشورا در شعر عبدالقهار عاصی

قیام عاشورا و مفاهیم مندرج در حماسه باشکوه حسینی، منحصر به زمان و مکان خاصی نیست و توجه به بن‌مایه‌های این قیام، همواره مد نظر مصلحان اجتماعی بوده‌است. در شعر امروز افغانستان نیز، بهره‌گیری از این مفاهیم برای بیدارسازی مردم بسیار مورد توجه است. عبدالقهار عاصی از جمله شاعرانی است که با وجود تفاوت در مذهب، از مفاهیم رهایی‌بخش عاشورا بهره برده‌است و همگان را به توجه ویژه به پیام عاشورا فرامی‌خواند.

از میان اشعار عاصی، یک غزل به‌طور کامل به واقعه عاشورا اختصاص دارد؛ اما الهام گرفتن و بهره‌گیری از پیام کربلا و حماسه عاشورا در سراسر اشعار پایداری عاصی فی‌الجمله قابل

مشاهده است. «عاصی را به حق می‌توان عاشورایی‌ترین شاعر بعد از علامه بلخی در ادبیات افغانستان شمرد. آنچه خیلی مهم است، عاصی از مفاهیم عاشورایی و از ادبیات و از شعارهای قیام عاشورا به‌عنوان سوژه‌ای برای مبارزات آزادی‌خواهی، عدالت‌طلبی و ظلم‌ستیزی استفاده نموده است» (موسوی چکاوک، ۱۳۹۴: ۱۷۵).

تأثیرپذیری و بازتاب آموزه‌های عاشورا در شعر عاصی از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است. امام حسین^(ع) و یزید، نماینده تام دو خط فکری هستند که در شعر شاعر تبیین می‌شوند و در تناسب با هر یک از این دو جریان، پیام‌های شاعر از عاشورا شکل می‌گیرد. نمونه‌هایی از این تأثیرپذیری و بازتاب تحت چند عنوان ذکر و بررسی می‌شود.

۲-۴-۱- عاشورا، الگوی پایداری

یکی از مشخصه‌های بارز شعر عاصی «مقاومت» است. شعر مبارزه و مقاومت عاصی از مبانی اعتقادی و مذهبی او سرچشمه می‌گیرد و ریشه در باورهای دینی دارد. در اوج جنگ‌ها و درگیری‌های ویرانگر افغانستان، شعر عاصی با تمام قوت وارد صحنه شده و با شدیدترین لحن به بیگانگان و ظالمان می‌تازد. تأثیرپذیری شعر عاصی از عاشورای حسینی حقیقتی انکارناپذیر است. پیام‌ها و مفاهیم عاشورایی، چون آزادی‌خواهی، مبارزه با ظلم، عزت‌گرایی، عدالت‌طلبی و روحیه تسلیم‌ناپذیری در سراسر اشعار وی موج می‌زند. وقتی عاشورا از این منظر نگریسته شود، دریچه نوینی به سوی جامعه باز می‌شود. در این نگرش، قیام حسینی، سمبلی از وفاداری، پایداری، ایستادگی در مقابل ظلم و استبداد و نیز، مکتب‌رهایی‌بخش انسانیت است.

«مرد این‌گونه بزرگ / استخوان این‌سان سخت / نعش بی‌پا و سر این‌گونه جوان» (عاصی، ۱۳۹۱: ۹۱۳).

در این زاویه دید، امام حسین^(ع) را در مقام یک سازش‌ناپذیر می‌بینیم که وقتی با حکومت ظالم و فاسد مواجه می‌شود با روح تسلیم‌ناپذیری «نه» می‌گوید و تاوان این «نه» گفتن، فرزند و برادر و سر است؛ چون روح امام با زندگی ذلت‌بار سازش ندارد. به تعبیر شهید بلخی:

گفته بودی که شوم کشته و ذلت نکشم / راز آزادی‌ات از طرز بیانت پیداست
(بلخی، ۱۳۹۷: ۸۳)

بلخی از پیشگامان چنین نگرشی به عاشورا در شعر افغانستان است. وی در یکی از سخنرانی‌هایش می‌گوید: «اگر از عینک من می‌بینید، محرم جشن خون است. خونریزی، ایثار، فداکاری، استقامت، حق گرفتن از بیدادگر و موقع ندادن به ظالم و نظام استبدادی» (حسینی، ۱۳۸۷: ۱۷).

پس از بلخی، قهار عاصی از استقامت و پایداری امام حسین^(ع) در اشعار پایداری خود همواره سود می‌جوید و به آن توجه ژرف دارد. شرایط پیش آمده در زمان عبدالقهار عاصی، از انسان آگاه به اوضاع جامعه، مبارزه می‌طلبید و عاصی جزو همان عصیانگران زمان خود در مقابل وضع موجود است:

«روزگاران تفنگ / روزگاران قد افراشتن و نی گفتن / روزگاران دعا‌های بلند و تکبیر / اطلس خون برادرهایم / جامه خوابت شد / و زمین / لنگر خون عزیزانم را / به تحمل بنشست» (عاصی، ۱۳۹۱: ۳۲۲).

عاصی در چهره یک مبارز اعتقادی ظهور می‌کند و از همین پایگاه، موضع‌گیری‌هایش در برابر استبداد، فرصت بروز پیدا می‌کند:

طبل کشتار مزین، فتنه مران ای قاتل! بیش از این خیره مشو کور مخوان ای قاتل!
 به تو می‌گویم ای مجری برنامه شمر کربلا خبث تو را کرده عیان ای قاتل!
 (همان: ۶۵۲)

در تمایز خوبی و بدی و در تبیین دو خط فکری مقابل هم، شمر و یزید نماینده همه بدی‌ها هستند و مشبه به برای قاتلان زمانه عاصی.

کودکان از تو سراسیمه، زنان از تو به لرز تو چه شمیری چه یزیدی چه گران ای قاتل!
 (همان: ۶۵۳)

در اینجا ارتباطی معنادار میان این جنگ‌افروزان و عاملان جنایت کربلا برقرار می‌شود. کسانی که در کربلا مقابل امام حسین^(ع) جنگیدند و ایشان را شهید کردند نیز، همه ادعای اسلام داشتند و خود را پیرو مکتب پیامبر اسلام معرفی می‌کردند؛ اما امام با حرکت انقلابی خود برای تمام تاریخ این صفحه روشن را گشود که یزید و یزیدیان نه تنها از اسلام فاصله گرفته‌اند که حتی از مردانگی و آزادگی نیز نصیبی نبرده‌اند. آنجا که امام در سخنان واپسین خود در خطاب با لشکر

عمر سعد فرمود: «ویحکم یا شیعه آل ابی سفیان، ان لم یکن لکم دین و کنتم لا تخافون المعاد فکونوا احرارا فی دنیاکم»؛ وای بر شما ای پیروان آل ابوسفیان! اگر دین ندارید و از روز قیامت نمی ترسید؛ پس لااقل در دنیای خود آزاده باشید» (خوارزمی، ۱۳۸۸: ۳۳).

عاصی، ادعای دروغین دیانت را از بارزترین ویژگی‌های قاتلان عصرش می‌داند که ظلم و بیدادگری‌های خود را زیر شعار قرآن و اسلام قرار داده‌اند تا به اهداف خود برسند. شاعر با برشمردن این اوصاف، آنان را در صف دشمنان امام می‌داند. جنایات و خشونت جنگ سالاران علیه زنان و کودکان بی‌گناه و تخریب خانه‌های مسکونی مردم بی‌دفاع از دیگر خصیصه‌هایی است که پیوند اشخاص مورد انتقاد عاصی را با جانیان سرزمین کربلا برقرار می‌کند:

نه به انسانیت از نام تو آید بویی نه به اسلامیت از روی تو آن، ای قاتل!
(عاصی، ۱۳۹۱: ۶۵۲)

بخشی از زندگی شاعر، برابر با دوران تهاجم شوروی سابق در افغانستان است. واکنش شاعر در برابر اشغال افغانستان به وسیله شوروی، روشن، آتشین و بیدارکننده است. عاصی صحنه‌های خونین افغانستان را در زمان این هجوم در شعر خود بازتاب می‌دهد؛ اما وظیفه‌اش را در بازتاب وقایع، قتل عام‌ها، شکنجه و اختناق پایان‌یافته نمی‌بیند؛ بلکه عوامل پنهانی شرایط پیش‌آمده را با زبان شعر برای مردم و تاریخ بازگو می‌کند. وی دست‌ها و نیروهای داخلی را شریک خیانت دانسته و آنان را با نام‌هایی، چون «وطن‌فروش»، «دکان‌دار»، «فاشیست» و «خاک‌فروش» مورد خطاب قرار می‌دهد. این دسته نیز، به باور عاصی اندیشه و خصلت یزیدی دارند و وی بیزاری و تنفر خود را از آنان اعلام می‌کند. او در یک مثنوی بلند، وضع اسف‌بار جامعه‌اش را بیان می‌کند و با اشاره‌ای شاعرانه، از یک جریان تلخ و شوم فاشیستی خبر می‌دهد و با گریز زدن به کربلا، این جریان را یک نماینده سردمدار خیانت از جنس یزید معرفی می‌کند. شاعر با بیان ظریف، وجه شباهت این نماینده را با یزید روشن می‌کند:

شور و سبک‌مغز دیوانه‌ای از انسانیت پاک بیگانه‌ای
بدآیین بد کیش بد عاقبت نه انسانیت داشت نی عاطفت
از انسانیت غیر وحشت نداشت وز اسلامیت غیر دهشت نداشت

نماینده خویش را برگزید ز نوع تکبر، ز جنس یزید
(همان: ۵۴۰-۵۴۴)

به بیان شاعر، هر انسانی که خیانت و مردم‌آزاری می‌کند، زیر هر نام و شعار و با هر هویتی، یزیدی است؛ به این دلیل، مردم را در مقاطع خاص زمانی برای ایستادگی در برابر آنان فرامی‌خواند.

از دیدگاه عاصی، شمر و یزید در تمام زمان‌ها و مکان‌ها حضور دارند، «تا آسیاب‌سنگ زمانه/ از خونت آرد کرد/ تا شمر روزگار/ بگشود کربلای دیگر زین جا» (همان: ۳۲۴)؛ اما دست خیانت و جنایت یزیدیان نمی‌تواند بر مردم حکم براند؛ زیرا امام حسین^(ع) با ایستادگی و تن‌ندادن به بیعت یزید، به همگان درس آزادگی می‌دهد و پیروی از امام و نگاه و عنایت ایشان به مردم، نجات‌بخش آنان است:

دست یزیدیان چه تواند کند به خلق؟ خون امام ماست نگهبان کربلا
آنک حضور شمر که بر باد می‌شود در پیشگاه سید و سلطان کربلا
(همان: ۶۵۴)

از مفاهیم دیگری که در شعر پایداری عاصی برجسته است، مفهوم آزادی و آزادگی است. در این معنا از وجهی، استقلال‌طلبی و مبارزه علیه متجاوزان خارجی مطرح است و از طرف دیگر، حوزه‌های وسیع آزادی، چون آزادی بیان و آزادی اجتماعی در شعر او بازتاب یافته است. از امتیازات شعر پایداری عاصی، به‌ویژه در مؤلفه آزادی، تأثیرپذیری از عاشورا است. عاصی برای رسیدن ملت خود به آزادی، الگویی روشن‌تر از عاشورا نمی‌شناسد؛ از این روی است که همواره در شرایط سخت از امام حسین^(ع) یاد می‌کند:

همانگ نماز عشق و عاشورای این مردم شکفتن را از آتش می‌شود آغاز آزادی
به روز جان‌نثاری حین تجلیل از قیام خون به رقص اندر می‌آرد مرگ را بی‌ساز آزادی
(عاصی، ۱۳۸۸: ۴۳۴)

پا در رکاب باد چه می‌بندی ای رفیق!
 آزادگی ست آنچه که تسجیل می‌شود
 پسر باز کس به دولت ایمان کربلا
 بر بزرگ دفتتر و دیوان کربلا
 (عاصی، ۱۳۹۱: ۱۷۸)

۲-۴-۲- مکتب امام حسین (ع)، الگوی زندگی

الگوی زندگی است و رای قیام تو طرح قیام آل مسلمان کربلا
 (همان: ۶۵۴)

از دیدگاه عاصی، قیام عاشورا در قامت یک مکتب بیدارگر در راستای ارشاد مسلمانان شکل گرفته است و اسلام ناب محمدی را از اسلام دروغین اموی جدا کرده است و انسان مسلمان برای فراگرفتن درس‌های این مکتب فراخوانده می‌شود:

تا ریخت خون مرد به دامن کربلا سجاده شد تمام بیابان کربلا
 بر مسلمین طلیعه نو باز شد ز حق در رهگذار نشئه میدان کربلا
 (همان: ۶۵۴)

در شعر عاصی یاد حضرت رسول اکرم (ص) و امام علی (ع) نیز، با نام و عاشورای امام حسین (ع) پیوند می‌خورد. شاعر خون امام حسین (ع) را همان خون پیامبر می‌داند که به روی زمین می‌ریزد؛ از این سبب است که بازخوانی و بازیابی سنت پیامبر اسلام را از طریق عاشورا امکان‌پذیر می‌داند: خون پیامبر است که گلگونه کرده است خاک سیاه و خار مغیلان کربلا
 (همان: ۶۵۳)

عاصی در ارثه الگوی نجات، هر جا که نام علی (ع) را ذکر می‌کند، نام امام حسین (ع) را نیز می‌آورد. او پدر و فرزند را در مکتب پیامبر اسلام (ص) دارای جایگاهی می‌بیند که یک نقش را عهده‌دار هستند.

«نقش لوای سبز علی / پرچم حسین ...» (همان: ۱۰۰۲).

«قائد جهاد / از جانب ذوالفقار علی / و از سوی عظمت حسین / تو را ملاقات می‌کنم / قائد جهاد ... / زندگی با شهادت افتخار است / اما صرف زنده ماندن بیماری و ناتوانی است ... / بر زمین شهرهایم جنگ و مبارزه است» (همان: ۱۰۰۲).

عاصی، واقعه عاشورا را مانند قیامت و طوفان می‌داند که تاریخ را ورق می‌زند و صفحه جدیدی را می‌گشاید:

تاریخ را علامت فجر شکفتن است هنگامه قیامت و توفان کربلا
(همان: ۶۵۴)

عاصی برای ملت اسلام، «هر روزی را عاشورا و هر مکانی را کربلا» معرفی می‌کند و از مسلمانان انتظار الگوپذیری از این نهضت را دارد. شاعر می‌خواهد از کربلا تصویری رهایی‌بخش در تمام صحنه‌های سخت و دشوار معرفی کند؛ از این رو، از کشور خودش تا فلسطین و مسجدالاقصی، همه‌جا کربلا است و باید عاشورایی عمل کرد:

«قائد جهاد شهید دیگری را مسلح می‌سازد/ ای گرد مسلح که با شمشیر زهردار در زادگاهت منتظر شهادتی/ از خوردن شیر جمع‌شده در پستان مادرت/ فلسطین/ هزار مجاهد می‌شود/ ای یاد دارنده خون عرب!/ ای حنجره استغنا و ایمان!/ از باغستان‌های یشرب/ تا مسجدالاقصی/ تا سرزمین کربلای شرق/ تا سرزمین شهرهایم تو را ملاقات می‌کنم.../ از سوی عظمت حسین» (همان: ۱۰۰۱-۱۰۰۲).

۳- نتیجه‌گیری

توجه به عاشورا و آموزه‌های آن در ادبیات معاصر افغانستان رشد چشمگیری داشته‌است. دلیل عمده آن را می‌توان در اوضاع نابسامان آن کشور و لزوم مراجعه به الگویی آزادی‌بخش جست‌وجو کرد. شعر عاشورایی افغانستان را می‌توان در لایه‌های غنایی، حماسی و تعلیمی بررسی کرد. در لایه غنایی، گذشته از وجه رثا و توجه به بزرگی مصیبت واقعه که همواره مطرح بوده‌است، توجه به تصویرسازی‌های خیال‌انگیز و تابلوهای زیبا از مفاهیم والای انسانی مطرح در این قیام دیده می‌شود. در لایه حماسی، تأکید بر جنبه‌های حماسی واقعه عاشورا بررسی می‌شود. شیوه مرثیه‌سرایی و غمنامه‌نگاری، در دوره جدید تا حدود زیادی جایش را به سرایش در مورد ابعاد دیگری از این نهضت، از جمله بعد حماسی داده‌است. در لایه تعلیمی، آموزه‌های قیام عاشورا در شعر معاصر بررسی می‌شود. از میان این مفاهیم، آزادی‌خواهی برجستگی خاصی در اشعار دارد.

عبدالقهار عاصی، شاعر معاصر افغانستان به شاعر مقاومت و آزادی مشهور است. شعر مبارزه و مقاومت عاصی از مبانی اعتقادی و مذهبی او سرچشمه می‌گیرد و ریشه در باورهای دینی دارد و تأثیرپذیری شعر عاصی از عاشورای حسینی حقیقتی انکارناپذیر است. پیام‌ها و مفاهیم عاشورایی، چون آزادی‌خواهی، مبارزه با ظلم، عزت‌گرایی، عدالت‌طلبی و روحیه تسلیم‌ناپذیری در سراسر اشعار وی دیده می‌شود. عاصی با وجود اینکه سنی‌مذهب است، بهره‌گیری از پیام‌ها و اهداف عاشورا را راه رسیدن به آزادی و برون‌رفت از وضع موجود زمان خود معرفی می‌کند. امام حسین (ع) و یزید در شعر عاصی، نماینده تام دو خط فکری هستند که در شعر شاعر تبیین می‌شوند و در تناسب با هر یک از این دو جریان، پیام‌های شاعر از عاشورا شکل می‌گیرد.

فهرست منابع

- بارور، نجیب. (۱۳۹۸). **مرزها دیگر اساس دوری ما نیستند**. کابل: انجمن قلم افغانستان.
- بلخی، سید اسماعیل. (۱۳۹۷). **دیوان شهید سید اسماعیل بلخی**. به تصحیح شکوفه اکبرزاده. کابل: بنیاد اندیشه.
- بلخی، موحد. (۱۳۸۹). **عاشورا در نگاه شهید بلخی**. فصلنامه شفا، ش ۹ و ۱۰، صص: ۳۳-۳۱.
- تابش، قنبرعلی. (۱۳۹۰). **دل خونین انار**. کابل: صبح امید.
- حسین‌زاده، زهرا. (۱۳۸۲). **نامه‌ای از لاله کوهی**. تهران: عرفان.
- حسینی، سیدسکندر. (۱۳۹۱). **بوسه بر گلوی نی**. کابل: مطبوعه اکبر.
- حسینی، سیدمحمد. (۱۳۸۷). **رهبر آزادی**. قم: دهکده جهانی آل محمد.
- خوارزمی، محمد بن احمد. (۱۳۸۸). **مقتل الحسین**. قم: انوار الهدی.
- دانشیار، روح‌الله. (۱۳۹۵). **آب و آواز**. کابل: سعید.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۹۴). **انواع ادبی**. تهران: میترا.
- طغیانی، اسحاق و فایز، محمدظاهر. (۱۳۹۷). **تبلور آزادی در اشعار قهار عاصی**. نشریه ادبیات پایداری، ش ۱۹، صص ۱۵۹-۱۷۶.
- عاصی، عبدالقهار. (۱۳۸۸). **کلیات اشعار عاصی**. به کوشش نیلاب رحیمی. کابل: خیام.
- عاصی، عبدالقهار. (۱۳۹۱). **کلیات قهار عاصی**. به تصحیح احمد معروف کبیری. مشهد: بدخشان.
- کرمی، محمدحسین و آرزین، نصیراحمد. (۱۳۹۴). **بررسی و تحلیل جلوه‌های مقاومت و پایداری در شعر عبدالقهار عاصی**. نشریه ادبیات پایداری، ش ۱۲، صص ۲۴۱-۲۶۰.

- مطهری، مرتضی. (۱۳۹۰). **حماسه حسینی**. تهران: صدرا.
- موسوی، سید جمال‌الدین. (۱۳۹۰). «**اهل بیت در اشعار عایشه درانی**». نشریه نیستان، ش ۳، صص: ۱۳-۲۸.
- موسوی چکاوک، سیدعلی. (۱۳۹۴). **عاشورا در شعر فارسی**. کابل: اقبال نور مهتاب.